

Олег Купчик

Київ (Україна)

УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОРДОННЕ СТУДЕНТСТВО У «ЗМІНОВІХІВСЬКОМУ РУСІ» (ПОЧАТОК 1920-Х РОКІВ)

«Зміновіхівський рух» (чи «поворотівство») як операція радянських спецслужб за кордоном. Збірник «Зміна віх» вийшов у Празі в липні 1921 р. Спецоперація, що мала завданням розколоти українську політичну еміграцію, «нейтралізувати» її провідних діячів.

Прикладом цьому є колишній голова Генерального секретаріату УНР (1917–1918 рр.) В. Винниченко, який «змінив орієнтири» й разом з іншими колишніми еседеками й есерами у січні 1920 р. заснував Українську комуністичну партію. Вона засудила боротьбу Директорії УНР проти КП(б)У. А вже в лютому ц.р. «Закордонна делегація» УПСР і «Закордонна група» УКП уклали угоду про утворення «Радянського революційного блоку».

Опісля у журналі «Нова доба» В. Винниченко опублікував низку статей («Винниченко проти Петлюри», «Лист до класово-несвідомої української інтелігенції» та ін.), в яких висловив про-радянські погляди. А вже в травні 1920 р. прибув до Москви, де провів переговори з радянським керівництвом, під час яких В. Винниченку запропонували членство у політбюро ЦК КП(б)У, посади наркома закордонних справ і заступника голови українського раднаркому.

Але надалі ніби пересвідчився, що «незалежна й суверенна УСРР є «ілюзорною» і подальші переговори припинив. Щоправда, маю власну думку з цього приводу, яка полягає в тому, що причина зриву домовленостей з радянським керівництвом є більш реалістичнішою і полягає у тому, що В. Винниченко не погодився «бути заступником».

Прикметно, що «зміновіхівство» тоді поширювалось серед українського студентства, яке навчалось за кордоном. Так, в липні 1922 р. до повноважного представництва УСРР в Німеччині з листом звернувся студент, бессараб за походженням, Федір Варелопуло. Він навчався в Ясському університеті, з якого за революційну діяльність був відрахований і висланий з Румунії. У листі Ф. Варелопуло, який переїхав до Берліну, запропонував заснувати «Союз студентів-емігрантів Бессарабії», що мав пропагувати «бессарабське питання», по суті займатись «підривною роботою» проти румунського уряду.

Ф. Варелопуло намагався переконати, що загітував вже десятеро осіб, які зголосились вступити до «союзу», просив ще десятеро (п'ять українців і п'ять молдаван) направити з радянської України. На його думку, «Союз» мав організувати у Німеччині антирумунський студентський рух, проводити молодіжні з'їзди, організувати демонстрації, мітинги і страйки, а також виступати в пресі з критикою політики румунської влади щодо Бессарабії. Повідомляв про плани заснувати власний друкований орган. Натомість прохав для цього коштів.

Схожа студентська організація, а саме «Бессарабський комуністичний студентський гурток при Товаристві Л. Толстого» існувала у Празі. Вона пропонувала заснувати у місті «таємну партійну школу», яка «готувала б кадри для революційної роботи у Бессарабії».

В грудні 1923 р. послуги щодо роботи у «зміновіхівстві» запропонувала «Академічна громада студентів-українців у Берліні», яка нараховувала 25 осіб. В обмін прохала грошей для оплати за навчання у німецьких вузах. Проте реакцію радянської сторони на звернення студентів з'ясувати не вдалось.

Таким чином, на початку 1920-х років «зміновіхівський рух» був відомий українським студентам, які навчались за кордоном. Деякі з них пропонували власні «послуги» для «руху», в обмін за грошову винагороду.

Список основних джерел та літератури:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1029. – Арк. 60-64, 117-121.
2. Там само. – Спр. 1035. – Арк. 102.
3. Спр. 1735. – Арк. 51.